

Milena Mileva Blažić

PODOBA DRUŽINE V TRUBARJEVIH BESEDILIH

Uvod

Raziskovanje podobe družine v Trubarjevih besedilih obravnava družino kot najpomembnejšo in najelementarnejšo obliko človekove družbe, ki temelji na sorodstvenih vezeh, temeljnih funkcijah družine (biološka reprodukcija), socializaciji oz. vzgoji otrok, uresničevanju osnovnih življenjskih, socialnih, čustvenih idr. potreb. V Trubarjevih besedilih prevladuje novoveški koncept širše ali t. i. hišne družine z redkimi, vendar pomembnimi omembami širše ali jedrne družine (Trubarjeve družine – žen in otrok). Prvo pojmovanje širše ali hišne družine ali velike družine predstavlja več sorodstveno povezanih ožjih družin (družina staršev in njihovih poročenih otrok oz. sorodstvo), večinoma organizirane po očetovskem pravu. Povezavo med družino in družbo daje poroka.

Snoj razlaga etimologijo besede družina kot starocerkvenoslovansko, pomen besede pa kot: prijatelji, najbližji ljudje, skupina ljudi s skupnimi interesi, spremstvo, skupina, kolektiv, sopotnik, tovariš, prijatelj; (skupaj) držati – skupina ljudi, ki skupaj drži.

Dosedanje obravnavanje

Dosedanje raziskave Trubarja so se ukvarjale predvsem s pomenom, ki ga ima kot začetnik slovenskega knjižnega jezika in književnosti; to je nedvomno primarno raziskovalno področje, ki je zelo obsežno. Ob teh temeljnih raziskavah so bile zanemarjene druge Trubarjeve humanistične prvine, vidne v njegovih novoveških besedilih, v katerih se odraža novoveško pojmovanje otroka, ženske in družine. Poznorenesančna Evropa in humanizem Trubarjevega časa sta odkrila človeka in antropocentrično pojmovanje sveta, zato so

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

postopoma v ospredje razmišljanja prihajali subjekti, npr. človek, moški, ženska, otrok in družina, pa tudi potreba po šolanju otrok (branje knjig v svojem jeziku); novost je bila šolanje deklic.

Material in metode

Gradivo za kvalitativno raziskavo so Trubarjeva besedila, besedni opisi; tudi gradivo je obdelano in analizirano na besedni način. Osrednji del kvalitativne analize Trubarjevega gradiva je predstavljal proces kodiranja, kar pomeni interpretacijo analiziranih besedil oz. določevanje pomena ključnih pojmov – družine – posameznim delom besedila. Enote kodiranja so bile ključne besede in njihove kolokacije – družina ipd. (hišna družina, moja družina itn.). V procesu kodiranja so oblikovane utemeljene tri teorije oz. tri podobe družine, pri čemer je bil uporabljen deduktiven pristop (zaprto kodiranje); to pomeni, da je bil pred začetkom analize seznam ključnih pojmov pripravljen (družina, moja družina, hišna družina, otroci, žena, mož itn.). Odprto kodiranje pri procesu kodiranja oz. induktivni pristop je bil določen med samo analizo besedila na primeru hišne družine ipd. primerov. V nadaljevanju kvalitativne analize podatkov v zvezi s pojmom družina so bile kode (hišna družina, moja družina itn.) primerjane med seboj. Vsebinsko sorodne kode podobe družine, npr. ožja družina, ki temelji na sorodstvenih razmerjih, so bile razvrščene v kategorije: 1. ožja družina (sorodstvena razmerja): oče, mati, otrok, sin, hči, 2. širša družina (družina staršev in družina otrok ter sorodnikov) in 3. hišna družina (skupina ljudi, ki živi v skupnem gospodinjstvu; ožja družina in osebe, ki pomagajo pri gospodinjskih in kmečkih opravilih). Na osnovi kontekstualne analize besedil je raziskava pokazala, da ima jedrni pojem družine tri poglobitne kategorije oz. tipe v hierarhičnem zaporedju: 1. hišna družina, 2. širša družina in 3. ožja družina, ki medsebojno vplivajo. Kvalitativna raziskava je potekala v zaporednih raziskovalnih sekvencah, in sicer formuliranje problema: pojasnitev teoretičnega okvira – predrazumevanje izbora enote raziskovanja (družine) in vstop v polje (Trubarjeva besedila) ter definiranje vlog (podoba družine oz. predstavitev resnične podobe družine, njenih bistvenih značilnosti, njenih pojavnih lastnosti).

Starejše gradivo

V Brižinskih spomenikih (972–1039) so omenjena sorodstvena razmerja širše družine, predvsem njeni moški člani (ded, oče, brat, sin, sinek; potomci; jaz¹). V Celovškem rokopisu (1467–1471) so omenjene tudi članice družine (mati, žena), naštevanje pa je deloma tudi opisno (gospod, oče, mati, sad tvojega telesa, sin, žena; rojen, spočet; jaz). V Stiškem rokopisu (1428) je implicitno omenjen koncept članov širše družine in družbe (človek, devica, duhovni oče, gospod, gosposka, mati, oče, otroci, pridigar, sad tvojega telesa, svetnik, župnik; jaz). V Černjejskem rokopisu (1497) pripadata med omenjenimi osebami in člani širše družine, ki so bratovščini sv. Marije zapustili dukate/pšenico/solde/vino/zemljišče/zlato za mašo za njegovo/njeno dušo, dve tretjini moškim (gospod, rajnik, sin, starešina; Benedet, Matija, Stefan idr.) in ena tretjina ženskam (gospodinja, hčerka, mati, rajnica, žena; Brigida, Katerina, Menija idr.). Pomembno je, da je omenjena tudi »maša za njeno dušo«.

Ugotovitve

Rezultati raziskovanja temeljijo na analizi konteksta časa in prostora oz. kažejo na okoliščine na Slovenskem v 16. st. Poudarek je bil na posploševanju iz posameznega na splošno, tj. indukciji oz. podobi družine v Trubarjevih besedilih, ki je hkrati podoba družine v 16. st. na Slovenskem. Raziskava si je prizadevala k celostnemu in poglobljenemu spoznavanju podobe družine v besedilih in v kontekstu konkretnih okoliščin Trubarjevih besedil. Raziskava temelji na prvinah, ki so izražene v racionalni govorici, in na prvinah, ki izhajajo iz analize konteksta, izraženega v obliki želja, pričakovanj, potreb, interesov, pa tudi iz Trubarjevih osebnih pogledov, zlasti v pismih.

V knjigi *Catechismus z dvejma izlagama* (1575) posveča Trubar celo poglavje staršem (to temo je obravaval tudi že v prejšnjih katekizmih, pa tudi v *Cerkovni ordningi*, 1564). Vsem staršem, ki imajo radi svoje otroke (ožjo družino) in družino (hišno družino), je po Trubarjevem nauku dana prva naloga, da jih učijo in naučijo katekizma. Star-

1 Zaimek jaz v 1. osebi ednine, ki izraža osebo govorečega, gledano z njegovega stališča. Z njim pa oseba ni spolno zaznamovana.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

ševstvo Trubar definira, in sicer starši so kralji, pridigarji in očetje v (svoji) hiši. Kritizira starše, ki svojih otrok in družine (hišno družino) ne učijo katekizma, ne peljejo na pridige, grdo govorijo pred njimi; pravi, da bo Bog take starše kaznoval. Ravno tako upravičuje, da so starši tudi cesarji, sodniki (rihtarji) in rablji proti nepokorni družini. Kot tradicionalno vzgojno sredstvo predlaga rabo palice in šibe. Trubar omenja tudi nemarne in neugodne starše, ki svoje mlajše ne učijo katekizma. Kritizira moške in pravi, da je na svetu dosti staršev, očetov, gospodarjev in mojstrov, ki bolj skrbijo za svoje svinje in živino kot za otroke. Kritičen je tudi do staršev, ki nepošteno živijo, nič ne delajo, ne hodijo v cerkev, ne molijo, ampak pijančujejo, veseljačijo in nesramno govorijo pred otroki. Pravi, da bi bilo treba takšnim staršem dati mlinski kamen okoli vratu in jih vreči v globoko morje. Trubar pravi, da naj starši, ki imajo pravo mero, učijo družino, naj jo svarijo in tudi kaznujejo. Pravi, da se najdejo starši in gospodarji, ki nikdar ne rečejo dobre ali lepe besede svoji družini, otrokom in poslom (najetim delavcem). Vedno se jezijo, razbijajo po hiši, veseljačijo, posebej pa, kadar so pijani; ženo, otroke, hlapce, dekline iz hiše podijo in jih pretepajo. Meni, da so to nekrščanski starši in gospodarji.

Podoba družine in družinskega življenja v Trubarjevih besedilih

V Trubarjevih besedilih se najpogosteje pojavljajo naslednji tipi družin: hišna, nebeška, ožja, širša in njegova osebna družina. Obravnavana besedila imajo novoveški koncept otroka, uveljavlja pravico otrok do igre (igra, igrače), skrbi, varnosti in ljubezni staršev do otrok. Govori tudi o detomorih, kaznovanju otrok, nosečnosti, splavih, smrti otrok, vendar prevladujejo pozitivna pojmovanja in čustva do otrok. Trubar je bil trikrat poročen, od petih otrok so mu le trije preživeli, dve ženi sta mu umrli. V lastni družini je bil soočen z visoko smrtnostjo žena in otrok, kar je vplivalo tudi na njegovo javno pojmovanje otroka, ženske in družine. Oče, botri, botre in vsi, ki so pri krstu, so dolžni za otroke moliti, pravi. Novoveško je njegovo posvečanje skrbi ne le otrokom, ampak tudi nosečnosti, dojenju (vsem nosečim in doječim ženam njih sad in hrano obdržati), varovati vse

mlade otroke in bolnike, skrbeti za boge vdove in sirote. Trubar navaja tudi molitev za vse nosečnice, milost pri porodu, ženske imajo tudi dve svetnici, ki skrbita za otročnici, kar je tudi njegov izraz. Zapiše tudi besedo igrače, plenice oz. pleničice, zibelko.

Dnevna rutina družine se vidi v dnevnem ritmu in prehrani – jutro, dan, večer; obroki: južina, kosilo, večerja; hrana (špiža): jajca, jagode (vino), jabolka, kruh, maslo, meso, mleko, moka, olje, pogača, sir, vino, zelišča, žito. Trubar omenja gospo Stetnerjevo, ki ima v svoji trgovini citrone, granatna jabolka, limone, pomaranče; omenja, da je vino dobro in drago. Družina se je zbirala ob mizi, kjer so bile predvidene molitev, prošnja in hvala. Navaja tudi dnevno rutino in obred prehranjevanja, ko odgovarja na vprašanje, kaj dela in kako se drži, ko hoče jesti. Pravi, da stopi pred mizo in vzdigne svoje srce, oči in gleda proti nebu in najpoprej moli. Zapiše tudi pravila, npr. post, ko ljudje ob petkih in sobotah grešijo s hrano in pijačo in jedo jajca, maslo, sir, meso. Za večer in večerna opravila pa imenuje svetila – luč in svečo. Trubar v prvi osebi ednine zapiše večerno rutino, ko se sleče in gre v posteljo ter prosi boga za dobro in veselo spanje: »Na tu se slečem inu kadar v postelo grem, taku pravim: 'Nu, tu bodi v tim imeni tiga Boga Očeta, tiga Boga Sinu, tiga Boga Sveteta Duha. Amen.' Za teim dobru inu vesselu spim.«

Trubar najpogosteje navaja hišno družino, ki dela doma, v hlevu ali na polju. Zanimivo je, kako metaforično govori o zakonski zvestobi oz. s prispodobo o zakonski postelji, ki naj bo brez madeža. Trubar kritizira tudi ljudi, ki nič ne delajo, se le sprehajajo, pijančujejo, dolgo ležijo v postelji, dobro jedo in iz njih nič dobrega ne pride, so le nesramni »kurbarji« in postanejo prešuštniki.

Poleg posebne skrbi, namenjene nosečim ženskam, porodu, dojenju, doječim materam, poimenovanju in krstu otrok, omenja celo plenice (pleničice) in zibko. Opiše tudi primer ženske, ki je trikrat splavila. Iz konteksta je razvidno, da je njeno dejanje posledica, vzrok pa so dejanja duhovnikov, cerkvenih predstojnikov in starešin ter njihovo popivanje, preklinjanje, zasramovanje, morije in kraje. Kritizira duhovnike, ki so »nesramni, kurbarji«, za njihovo ravnanje pravi, da je »kurbarsko ravnanje«, razlaga tudi »kurbarske hiše«, ki jih le-ti v pijanem stanju obiskujejo, pa še preklinjajo, igrajo (misli na igre s

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

kartami) ter dajejo najboljše suknje, obleke in tančice svojim kuharicam in ne Devici Mariji. Pojasnjuje posilstva žensk – hčerk in žena; predvsem kritizira storilce, ki so potem hodili v Rim po odpustke. V poglavju *O devištvu in čistosti* komentira detomore, ker so pri gradnji rimske cerkve v ribniku in na vrtu našli okrog sto otroških lobanj. Tudi okrog samostana na Dunaju so našli otroke, pokopane v posode. Navaja tudi primer otroka, ki se je rodil brez čela, nos je imel podoben zajcu in imel je luknjo v glavi. Navaja primere praznoverja, npr. da bodo mrtvi oživali, in navaja primer verovanja, ko je imela leta 1547 neka mati v Iški fari mrtvega otroka tri dni v zibelki, ker je slepo verjela v to, da ga bo Devica Marija oživila.

Njegov prevod Luthrove *Hišne postile* iz zadnjih let življenja, ki je izšel leta 1595 po smrti s predgovorom njegovega sina Felicijana, je zbirka razlag nedeljskih in prazničnih evangelijev za celo leto, tako imenovane pridige. Luther jih je namenil verskemu pouku v cerkvi in doma, ki naj za družino in širšo hišno skupnost – hišno družino – opravlja gospodar, zato je tudi naslov *Hišna postila* (1595). »Zakaj en tak človek, ki je sam in brez hišne skrbi, more bez in lažje tej cerkvi služiti in streči, kot eden, ki je s to hišno družino in skrbjo obdan in obložen.«

Najpogostejše omenjena podoba družine je t. i. hišna družina. Njeni člani niso le pravi otroci, tj. sinovi in hčere, ampak tudi hlapci, dekle, mlajši, delavci, služabniki, posli (najeti delavci) se v hiši imenujejo otroci. Pravi, naj vsak gospodar, ki zna brati, svoji družini doma zvečer ali zgodaj zjutraj, preden gre k pridigi, na praznik počasi in razumljivo bere evangelij.

Trubar omenja tudi svojega svaka (Lukež Cvekelj), kar je pomembna omemba sorodstvenega razmerja v širši družini.

Tudi Dalmatin uporablja pojem hišna družina, ko v predgovoru k *Jezusu Sirahu* leta 1575 posveti knjigo vsem bogaboječim Kranjcem in Slovencem in vsem hišnim očetom in materam. Tudi Dalmatinovo pojmovanje je podobno Trubarjevemu, kar pomeni, da gre za prevladujoči koncept hišne družine oz. za očete in matere, ki skrbijo za svoje otroke (mišljena je ožja družina), in družino (mišljena je širša družina).

Redkeje navaja Trubar drugo podobo oz. tip nebeške družine. V pesmi iz *Stare zaveze* je o padcu prvih staršev oz. Adamu in Evi napisal,

da gre za sveto družino, ker je z njo Bog ustvaril zemljo, nebo in na nebu svojo družino – sveto družino. Tudi deseta zapoved se v Trubarjevih besedilih glasi: ne želi si bližnjega žene, ne hlapca, ne dekle, ne vola, ne osla, ne nobene reči, ki so od tvojega bližnjega.

Tretja podoba družine v besedilih je tip t. i. ožje oz sorodstvene družine, ki jo sestavljajo rojeniki; njeni člani so oče, mati, sin, hči, brat, sestra, oči, mačeha; svak, stric idr. Navaja tudi sosede, botre in prijatelje. Trubar tudi pripomni, da človek zapusti očeta in mater in se pridruži svoji ženi in da bosta z njo dva v enem telesu. Za otroke uporablja različna poimenovanja, predvsem pozitivno slogovno zaznamovana: dete, otrok, otročiči, sirote, vnuk, vnučiči ipd. Tudi za ženske uporablja različna poimenovanja od pozitivnih, ki so pogostejša, do negativnih, manj pogostih: baba, botra, coprница, dečla, dekle, deklica, gospa, hči, klafarica (opravljivka), kurba, nevesta, nosečnica, nuna, otročnica, pastirica, sestra, stara baba, vdova, žena, ženska ipd. Za moške uporablja raznovrstna poimenovanja, negativno in pozitivno slogovno zaznamovana, odvisno od konteksta, npr. ajd, bolnik, duhovnik (farmošter, far), coprnik, far, gospod, gospodič, hlapčič, kurbir, lakomnik, menih, mož, oča, oče, papež, pastir, pijanec, posli (najeti delavci), prerok, pridigar, sin, služabnik, škof, ženci (žetev), ženin ipd. V zvezi s pojmom družine zelo pogosto zapiše besedo ljubezen, uporablja pa naslednje sopomenke: ljubi, ljubiti, ljubezniv, ljubeznivejši, iz srca ljubiti, iz srca žalovati, iz srca govoriti, iz srca zaupati, iz srca želeti, klicati iz srca, iz srca pokloniti, prositi iz srca, voščiti, verjeti, želeti ipd. V besedilih implicitno navaja naslednje vrste ljubezni: božja, bratovska, gmajn, krščanska, očetovska, prijateljska, sestrinska, zakonska ipd. Značilnosti ljubezni so: mrzla, prava, prevelika, samostoječa, silna, srčna, velika ipd. Trubar se zavzema za to, da se človek izkaže s pravo bratovščino, ljubeznijo in prijaznostjo drug do drugega, ne le z lepimi in praznimi besedami, temveč s temi dejanji in z resnico brez hinavščine. Na zanimiv način govori tudi o poželenju, ki ga imenuje lušt, in sicer kot lušt mesa, dražljivi lušti, od luštov goreti, tiga lušta, tiga našiga grešniga mesa, meseni lušt zatreti, posvetni lušti, v tih hočliovstih inu luštih prebivajo, so žive mrtve ipd. Govori tudi o nesramni hočlivosti, nečistosti in kurbariji, ki jih pripisuje predvsem duhovnikom, papežem, škofom in navadnim

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

ljudem. Zavzema se za čistost in zakonsko zvestobo. V *Cerkovni ordningi* (1564) se zelo zavzema proti hudobnosti, krivicam, kurbariji, nečistosti, nepokorščini, nepoštenosti, ropanju, sramoti, tatvini, ubijanju, vojskovanju (krivo vojskovanje) ipd. Pravi, da se tem »ričem« človek lahko postavi po robu. Zato navaja prisposodbo z volkovi: ko napadejo ovce, pastir brani čredo s psi, kolikor more, da ohrani ovce. Celo razlaga tudi pojem užitek, ki je vezan na telesne in duhovne prvine. Le-to so prvine renesančne radoživosti, in sicer v povezavah s pojmi uživati: blago, dobrote, nebesa (v nebesih), raj, veselje, večno veselje, zveličanje ipd.

Širša ali razširjena družina je četrti tip družine, ki jo obravnava v svojih besedilih. Člani le-te so dekle, delavci, delavce, hlapci, lastni otroci, otroci, pastirji, pastirice, rojeniki, sirote ipd. Omenja tudi člane (širše) skupnosti, to so delavci, kmetje (kmetiči), krščenki, meščani (purgarji), mojstri, najeti delavci (posli), pridigarji, prijatelji, sosedi, soseščina, vaščani (farane), svet, učitelji (šulmoštri) idr.

Peti tip družine, ki ga predstavlja, je Trubarjeva družina, njegova konkretna družina – »ta moja družina«. V predgovoru h knjigi *Ta celi catehismus s kratko zastopno izlago* (1567) v posvetilu Gabrijelu Gallenberškemu konkretno piše o družini Gallenberškega: tvoja ljuba gospa mati, tvoja sestra in družina, tvoj brat, ti si iz kranjske patricijske rodbine, po očetu in materi potomec starega poštenega plemstva, viteštva in gospodstva, in ker si dosegel sedmo ali osmo leto ter začel hoditi v šolo ... Predgovor h knjigi *Svetiga Pavla listuvi* (1567) je namenjen visokorodnim, blagorodnim, plemenitim, poštenim, častitim in pobožnim ženam, mladenkam. Trubar je bil trikrat oženjen. Prvič se je poročil v Rothenburgu z Barbaro, drugič v Derendingenu z Anastazijo, tretja žena Agneza ga je preživela. Iz prvega zakona je imel dva sina, Primoža in Felicijana, in hčer Magdaleno; ti otroci so ga preživeli, dva otroka iz drugega zakona pa sta žal umrla v zgodnji mladosti.

V predgovoru h *Catehizmu z dvejma izlagama* (1575) knjigo izrecno namenja vsem bogaboječim, mladim in starim Kranjcem in Slovencem in ne le za rabo v cerkvah, ampak za njegov sedanji čas, ko delujejo pridigarji povsod, v mestu in vasi. Katekizem je namenjen otrokom, staršem, očetom, materam, gospodarjem, gospodinjam, da

ga prebirajo doma vsak praznik, zjutraj ali zvečer, s svojimi otroki, posli (najeti delavci) in družino, za katere pravi, da se drug od drugega učijo.

Tudi Janez (Janž) Mandelc v posvetilu Janžu Khislu s Fužin v Dalmatinovem *Jezusu Sirahu* (1575) omenja osebe v družini, in sicer starše, gospodarje, gospodinje, otroke, služinčad, hlapce, dekle, dni-narje, delavce. V osebнем pismu tudi zapiše, da so bili njegovi otroci ta teden precej tihi in pobožni, sedaj pa so že spet razposajeni, veseli, neposlušni. Ti redki primeri dajo vpogled v različne tipe novoveškega pojmovanja družin, tudi ožje oz. njegove konkretne družine.

Adam Bohorič in Nikodem Frischlin v šolskih redih stanovske šole v Ljubljani (1575, 1584) eksplicitno potrjujeta podobo družine v omenjenih besedilih, ki je bila značilna za 16. st. Slovenski protestanti so zelo zaslužni za šolanje otrok, posebej deklic. Pravita, da ko učenec pospravi knjige in ostalo v šoli (šolsko orožje) in zloži v torbo, se odpravi domov. Po poti naj hodi spodobno, pozdravlja uglednejše osebe, in sicer tako, da se odkrije (pokrivalo). Ko učenec pride domov, je njegova prva naloga, da opravi delo, ki mu ga »zaukažejo« starši, opravi domača opravila, potem pa ponavlja šolsko snov in piše. Posebno poglavje je posvečeno obnašanju pri jedi, kjer otrok pripravi mizo, če mu »ukažejo«, naj pregrne prt, prinese krožnike, žlice, čaše in drug pribor. Če starši ukažejo, otrok streže pri mizi, moli pri mizi po latinsko, nemško ali v domačem jeziku. Otrok mora paziti, da česa ne zmanjkuje, naj ponuja, prinaša in odnaša hrano. Ko dobi dovoljenje, vstane, odnese svoj krožnik in žlico z nožem.

Ugleden deček naj nikdar ne gre na ulice, če mu tega starši ali učitelji posebej ne dovolijo. Če je kdaj zares treba iti na ulico, naj to stori spodobno. Dokler je na cesti, naj ne teka sem ter tja in naj ne blodi z očmi, išoč nesramne prizore. Ne v diru, ampak zložno naj gre, kamor so ga poslali. Naročilo naj vestno opravi, in ko dobi odgovor, naj se takoj vrne domov. Če pa mu starši kdaj dovolijo igrati se kakšno spodobno igro, naj se je loti brez kričanja, da ne bo s kričanjem dajal tujim ljudem priložnosti zaničevati znanost in tiste, ki se z njo ukvarjajo, in da končno učitelj ne bo imel razloga take učence strože prijeti v pesti. Učence svari pred Ljubljani, ki je silno nevarna voda. Učencem je prepovedano se ji približati, kaj šele se

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

poleti v njej kopati ali plavati; zagroženo jim je tudi s kaznijo. Učenec, ki bo izblebetal kakšno šolsko zadevo in opravljal pred svojimi starši, bo tudi kaznovan oz. bo dobil s palico. Učitelj je imel pravico vtikati se v družinsko življenje, in sicer tako, da je skrbel, da so starši spoštovali nauk Jezusa Siraha, ki uči, da z otroki ne smemo biti premehki, se z njimi ljubkovati, še manj pa jim dajati potuho ali opravičevati njihovo hudobijo, čeprav zopet ni treba, da bi učitelji vihteli palico kar tako brez pravega vzroka.

Sklepi

Antropocentrično pojmovanje družine, otroka in otroštva, žensk in materinstva je zaslediti v starejši slovenski književnosti že v Trubarjevih knjigah. Prvič so v *Abecedariju* (1550) že v podnaslovu omenjeni ne le otroci, ampak mladi Slovenci, »ti mladi inu preprosti Slouvenci«. V *Catechismu* (1550) omenja otroške molitve in navaja prilastke ob otrocih, npr. Adamovi, božji, brumni. Drugič, zelo napredno pojmovanje je v *Catechismu z dvejma izlagama* (1575), ko prvič v slovenščini omenja igrače in obdarovanje otrok (»Tim otrokom na večer pod nih skledice oli baretice ličkako iegračo polagajo, inu te otroke pregovore, tu je nim st. Niklauž dal.«). Napredek v pojmovanju otrok je v *Hišni postili* (1595), kjer je omenjeno, da imajo otroci poleg »otročjih molitev« tudi igranje v družbi vrstnikov (»z drugimi otroki okoli tekal inu se igral«). Tretjič, pri njem najdemo tudi čustva do otrok; otroci so sicer tudi »hudičovi otroci«, toda starši žalujejo za otroki (»in otroke iz srca žalovali«). Trubar pogosto navaja prilastke ob besedi otroci, npr. izraelski, lubi, mladi, nepokorni, njegovi, ofertni, redoljubni, zakonski, zlodejevi, svoji, svoji lubi, vaši, človeški. Vse značilnosti omemb otrok kažejo na napredno pojmovanje otroka in otroštva.

Trubar omenja ženske v okviru socialne hierarhije, značilne za 16. stoletje. Delo, družina, domestikalne in ekonomske dolžnosti ženske so bili del cikla od ženske, hčere, (ne)poročenega dekleta, žene, matere do vdove. Zelo težko so preživele zunaj socialnega konteksta družine oz. neporočene. V srednjem in novem veku se je tudi tako varčevalo, da je žena prevzemala delo delavk na polju in je v zgodovini imela več neformalnih zaposlitev: dom, družina, polje/njiva.

Pomen videza ženske je tesno povezan s podobo ženske v vseh kulturah. Merila za lepoto so izvirala iz patriarhalnega odnosa. Pomen in iskanje lepote sta del socialnega sistema, kako izključiti ženske iz kulture, politike, umetnosti – odločanja. Ženske so bile (ne)prostovoljne ujetnice v patriarhalne vzorce lepote. Opismenjevanje, šolanje in izobraževanje, tiskanje knjig, pričakovanja družine po spremembi socialnega statusa navzgor so poročenim ženskam dajale nov pomen. Podoba ženske je bila domačijskost, izpolnjevanje dolžnosti, požrtvovalna mati, verna kristjanka.

Materinstvo je v srednjem veku in na začetku novega veka oziroma v 16. stoletju pomenilo reprodukcijo v sorazmerno varnem kontekstu – zakonskega stana. Otroci so pomenili nadaljevanje vrste/imetja, delovno silo in skrbnike za ostarele starše. Trubar obravnava tri generacije žensk: deklice in hčere, pri katerih poudarja devišstvo, čistost (od divičtva, čistosti), nato nosečnice, otročnice oz. matere ter nazadnje stare ženke, vdove in »stare babe«. Ko primerja matere z Devico Marijo, ki je rodila otroka, pravi, da je njen otrok po eni strani podoben drugim otrokom, ker je iz mesa in krvi, ima ude in vse, kar otroci sicer imajo, potrebuje brisanje, pranje, hrano, pijačo, spanje, po drugi strani pa je njen otrok Božji sin. Trubar omenja tudi nezakonske in zakonske otroke, tudi posilstva žensk, splave in detomore v samostanih. O posilstvih žensk pravi: »Ta vogerska, krovaška, slovenska inu družih dežel gosposčina, koker ti celski knezi so bili, kir so s temi božimi vso sylo, krivico obhaiali, tu nih po sili jemali, nih hčere inu žene silovali, inu naisi so po odpustke v Rim hodili, bogate klostre inu veliko kaplany štiftali, so vsi žnih imenom inu stanum zatreni inu hud konec vzeli.« Večkrat omeni posiljevalce dekel (»kir dečle silyo«). Napredno se zavzema za posebno varnost in skrb nosečnic in otročnic, kar je dragoceno dejstvo za 16. stoletje in novoveško pojmovanje družine, otroka in ženske. Njegove knjige so bile namenjene tudi socializaciji žensk in otrok.

Na osnovi omemb žensk je vidna delitev pripadnosti moških javni in pripadnosti žensk zasebni sferi. Pravi, da deklica v hiši kuha, pomiva, pometa, otroke okoli nosi, jih briše in kopa. Mati streže otrokom hrano, pijačo; streže tudi drugim, npr. bolniku daje zdravilo. Trubar uporablja izraze za izražanje pozitivnih in negativnih čustev,

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

občutkov, razpoloženj pri ljudeh in članih družine, npr. vpiti, jokati, škripati z zobmi, žalovati, sovražiti, upati, veseliti, biti dober, biti prestrašen, razdvojen, pohleven, hud, boječ, prestrašen, strašen, žalosten, šibek, reven, pregnan, obupan, okraden, požgan, ubog, ujet itn. Dostikrat piše o neposlušnih otrocih; poimenuje jih hudičevi otroci, ker si ne pustijo ničesar dopovedati. O zakonskem življenju pa pravi, da so v zakonu skrbi, žalost in tudi užitek.

Podoba družin v Trubarjevih besedilih je osredotočena predvsem na pojem hišne družine, ki temelji na konceptu razširjene družine oz. ožje družine (oče, mati, otroci) in širše družine (dekle, delavci, hlapci, posli, tj. najeti delavci).

VIRI, LITERATURA

- Ahačič, Kozma (2007): Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem. Protestantizem. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Glavan, Mihael (1995): Trubarjeva Hišna postila. Ob 400. obletnici izida zadnje slovenske protestantske knjige. V: Primož Trubar, Hišna postila. Ljubljana: DZS.
- Megiser, Hieronim (1603, 1977): Thesaurus Polyglottus. Frankfurt na Majni
- Krelj, Sebastijan (1566, 1987): Otročja biblija. Regensburg.
- Rupel, Mirko (1934). Slovenski protestantski pisci. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Trubar, Primož (1595, 1995): Hišna postila. Tübingen.
- Trubar, Primož (2002–): Zbrana dela (1–). Ur. Igor Grdina. Ljubljana: Rokus in Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar; Nova revija in Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar.
- Trubarjev zbornik (1908).Ur. Fran Ilešič. Ljubljana: Slovenska matica.
- Drugi Trubarjev zbornik (1952). Ur. Mirko Rupel. Ljubljana: Slovenska matica.
- III. Trubarjev zbornik (1996). Ur. Franc Jakopin idr. Ljubljana: Slovenska matica in Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar.